

Europees hoger onderwijs in de ban van universiteits-rankings

Philippe Van Parijs*

‘De evaluatie en *ranking* van onze universiteiten is een onomkeerbare ontwikkeling. Moeten we ze afwijzen, aanklagen, zoveel mogelijk saboteren? Of kunnen en moeten we de *rankings* gebruiken, herwerken en uitbreiden op zo’n manier dat onze universiteiten daardoor hun taken beter gaan vervullen dan ervoor, zonder dat dit intussen onze levens of die van onze studenten verslechtert?’ Deze vragen werden voorgelegd aan de sprekers en de meer dan honderd deelnemers aan het zevende Ethisch Forum van de Universitaire Stichting. Zoals gewoonlijk vertegenwoordigden de sprekers verschillende standpunten, wat tot een levendige discussie leidde. Deze bijdrage is een grondig uitgebreide versie van de door de coördinator uitgesproken persoonlijke conclusie op het einde van het Forum.¹

1. Onberroepelijk aanwezig en onvermijdelijk slordig

In juni 2003 publiceerde het Institute of Higher Education van de Shanghai Jiao Tong universiteit zijn eerste *Academic Ranking of World Universities (ARWU)*. Het doel was bescheiden en lokaal, namelijk advies geven aan Chinese studenten die in het buitenland wilden verder studeren. De impact was echter massaal en globaal. Doordat de lijst beschikbaar was in het Engels, raakte hij al snel over de hele wereld verspreid en wou elke universiteit die een hoog niveau claimde meteen controleren in hoeverre dit niveau ook tot uiting kwam in de Sjanghai lijsten. In november 2004 sprongen ook het Britse weekblad *The Times Higher Education Supplement (THES)* en het in Londen gevestigde adviesbureau voor hoger onderwijs Quacquarelli Symonds (QS) op de kar. Zij speelden al een tijdje met een gelijkaardig idee. Omwille van de grote impact en flagrante tekortkomingen van het Sjanghai initiatief besloten ze hun eigen *ranking* op de markt te brengen en er een jaarlijks evenement van te maken.

Beide *rankings* roepen veel kritiek² op, waarvan het meeste vrijmoedig wordt erkend door de auteurs. De website van Sjanghai’s *ARWU* gaf (in de versie van november

* Philippe VAN PARIJS is gewoon hoogleraar aan de Hoover Leerstoel voor Economische en Sociale Ethiek van de UCL en gastprofessor aan het departement filosofie van de Harvard universiteit.

E-mail: vanparijs@etes.ucl.ac.be

2008) eerlijk toe dat zijn aanpak leed onder ‘vele methodologische en technische problemen’ en kondigde aan dat ‘het *ranking* team deze problemen en een verbetering van de *ARWU* grondig aan het bestuderen is’. Ook Ben Sowter, hoofd van de onderzoeksafdeling van QS, gaf rechtuit toe dat de eerste *QS-THES ranking* naar zijn mening een armzalige haastklus was, maar gerechtvaardigd, omdat de enige andere beschikbare *ranking* nog veel slechter was.

Binnen beide *rankings* stuiterden vele universiteiten op en neer, soms met grote sprongen tegenover het jaar ervoor, zonder een verbetering of verslechtering van hun echte werking. Dergelijke sprongen weerspiegelden gewoon aanpassingen in de keuze van criteria, het gewicht eraan toegekend of de methode om te bepalen in hoeverre eraan voldaan is. Het was ongetwijfeld verstandig om het zoeken naar een minder onbevredigende manier van *ranken* te laten primeren boven het vergelijkbaar houden van de resultaten over de jaren heen. Inconsequentheid is minder dom dan consequentheid in iets doms. Wie de rangordes over de jaren heen wil vergelijken, let bijgevolg best nauwkeurig op de methodologische details. Intellectuele eerlijkheid vereist ook dat de opstellers van de *rankings* deze details verschaffen op een verstaanbare manier en met de nodige nadruk.³

Zal dit proces van geleidelijke verbetering uiteindelijk leiden tot een volkomen accurate *ranking*? Dat is uiteraard een illusie. Een volkomen eerlijke en nauwkeurige beoordeling van onze onderzoeksprestaties, en vooral van onze onderwijsprestaties of ons zogenaamd dienstbetoon aan de samenleving, zou vereisen dat academici, onderzoekers en universiteitsbestuur zoveel tijd en energie wijden aan het vastleggen, rapporteren en opvolgen van data dat het ons zou beletten dat te doen wat het geheel eigenlijk wil meten. Het perfecte meten zou het gemetene wegmeten.

Dit betekent niet dat er geen ruimte is voor verbetering. Sterker, verbetering is dringend nodig. Maar wat is een verbetering? Dat hangt natuurlijk af van het doel van de *ranking*. In grote lijnen zijn er drie mogelijke antwoorden op deze vraag.⁴ Afhankelijk van welk antwoord je kiest, heb je een ander model dat de *ranking* moet proberen te benaderen en dus ook een ander idee van wat een methodologische verbetering vormt.

2. My-rankings voor consumenten: het marktmodel

In de eerste plaats kunnen universiteits*rankings* gezien worden als een poging de werking van de markt voor hoger onderwijs te verbeteren, nu die mondiaal wordt. Ze geven de consumenten van universiteitsdiensten betere informatie over de wereld-

wijd beschikbare opties. Deze informatie is ongetwijfeld erg mager, maar vormt een nuttige en soms betere aanvulling op de informatie die minder gelijkmatig, betrouwbaar, vergelijkbaar of omvangrijk lukraak verzameld kan worden uit toevallige ontmoetingen, tendentieuze advertenties en oncontroleerbare geruchten. Dit was de bedoeling van de Sjanghai *ranking*: relevante informatie verstrekken aan mogelijke Chinese consumenten van westerse universiteitsdiensten, vooral op vlak van wetenschappen en aanvullende opleidingen. Deze diensten zijn niet goedkoop, je zorgt dus beter dat je waar krijgt voor je yuans.

Binnen dit perspectief worden universiteiten gerangschikt ter informatie voor mogelijke studenten, de voornaamste consumenten van de geleverde onderwijsdiensten, of anderen die beslissen waar deze studenten gaan studeren, bijvoorbeeld hun ouders of een beursverstreckende overheid of organisatie. Maar het begrip ‘consument’ van universiteitsdiensten kan ook breder opgevat worden en bijvoorbeeld de mogelijke werkgevers omvatten van de hoog opgeleide arbeidskrachten die universiteiten verondersteld worden te produceren, of hightech investeerders op zoek naar mogelijke synergie gecreëerd door de voorhoede van het academisch onderzoek.

Rankings die op de consument zijn ingesteld moeten een informatiekloof dichten. Telkens als er keuzemogelijkheid zijn, vooral wanneer de meeste daarvan onbekend zijn voor de kiezer, helpen *rankings* mogelijke gebruikers van onderwijsinstellingen om de best mogelijke keuzes te maken. Of tenminste om keuzes te maken die waarschijnlijk meer tegemoetkomen aan hun preferenties dan anders het geval zou zijn.⁵ Binnen dit model kunnen *rankings* gezien worden als marktverbeteraars, als hulpmiddelen voor het bereiken van een betere overeenstemming tussen vraag en aanbod.

Het is echter niet moeilijk om te zien dat binnen dit perspectief een enkelvoudige ongedifferentieerde *ranking* van universiteiten geen zin heeft. De noden en wensen van de miljoenen mogelijke consumenten van universiteitsdiensten zijn oneindig gevarieerd. Het is erg onwaarschijnlijk dat ze allemaal ongeveer overeenkomen met die van de Chinese wetenschappelijke masterstudenten voor wie de Sjanghai *rankings* in de eerste plaats bedoeld waren.

Het gewicht dat moet worden toegekend aan de variabelen die de score van universiteiten bepalen, hangt af van de specifieke noden en wensen van de gebruikers. Zo zou bijvoorbeeld een universiteit, hoe goed ook, die alleen onderwijst in een taal die ik niet beheers en ook niet van plan ben te leren, een nul moeten krijgen in mijn evaluatie als mogelijke student. Op dezelfde manier moet aan de grootte van het inschrijvingsgeld een negatief gewicht toegekend worden in mijn *ranking*, maar hoe sterk het moet doorwegen, hangt af van mijn inkomen.

Bijgevolg is het ideaal binnen dit marktmodel een ‘interactieve *ranking*’ van het type dat QS wil ontwikkelen, waarbij elke consument van universiteitsdiensten zijn eigen gewichten kan toekennen aan de verschillende indicatoren en sommige overwegingen mogelijk zelfs lexicale prioriteit geven. Het is de bedoeling te eindigen niet met één *ranking*, maar met miljoenen *my-rankings*⁶ die elk particuliere voorkeuren en budgetbeperkingen uitdrukken van een bepaalde student (of werkgever of investeerder).

De *my-rankings* van potentiële studenten zouden dus aanzienlijk van elkaar moeten verschillen. Maar ze zouden op één belangrijke manier allemaal verschillen van de QS *ranking* en nog meer van de Sjanghai *ranking*: wat ze nodig hebben is een uitgebreidere en betere evaluatie van de primaire functie van hogere onderwijsinstellingen, onderwijs. De QS *ranking* zet een voorzichtige stap in deze richting door het aantal studenten per docent op te nemen. Maar deze gegevens zijn erg problematisch, vooral dankzij grote variaties tussen landen, instellingen en departementen in de rol van assistenten, deeltijdse docenten, gastprofessoren of onderzoekers met een beperkte onderwijsopdracht, en in de mate waarin deze verschillende categorieën meegerekend worden in de *rankings*.⁷

Het is evident dat op dit vlak geen grote vooruitgang kan geboekt worden op een goedkope manier, bijvoorbeeld door universiteiten vrijwillig betrouwbare informatie te laten leveren aan kostenbewuste op winst gerichte organisaties. De nodige inkomsten komen voor een organisatie als QS op dit moment uit een vergoeding van THES die niet is toegenomen sinds de eerste haastklus van 2004, in combinatie met de merkbekendheid door de *ranking* en van daaruit de advertentie-inkomsten uit het bezoekersaantal op hun website. Om de beperkingen te overstijgen van de eenzijdige en oppervlakkige evaluatie die bij zo’n businessmodel hoort, is overheidsregulering nodig en de ontwikkeling van indicatoren die veel duurder zijn om toe te passen. De OECD is momenteel iets beginnen ontwikkelen dat lijkt op de PISA scores om de kwaliteit te beoordelen van het hoger onderwijs dat wordt aangeboden door OECD universiteiten: het zogenaamde AHELO project dat staat voor ‘Assessment of Higher Education Learning Outcomes’.⁸ Dit zou veel geschikter zijn, maar moet worden onderscheiden per discipline, stelt grotere problemen bij de vergelijking tussen landen dan in het geval van middelbaar onderwijs en zou enorm veel meer kosten dan de indicatoren die gebruikt worden bij bestaande *rankings*. Maar aangezien de meeste gebruikers van universiteitsdiensten studenten zijn op zoek naar waardevolle informatie, is dit de enige manier waarop *my-rankings* de verwachtingen kunnen waarmaken.

3. Megarankings voor opscheppers: het podiummodel

Hoe nuttig ze ook zijn voor het informeren van de gebruikers van universiteitsdiensten, deze *my-rankings* betekenen weinig voor een tweede en volledig verschillende rol die de Sjanghai *ranking* al snel ging spelen, al dan niet onbedoeld, en die de impact ervan grotendeels verklaart. Een hoge rangorde binnen de denkoefening door Sjanghai en later die van QS werd namelijk meteen opgevat als het behoren tot de ‘top’ van de ‘beste’ universiteiten van de wereld.

Dit wijst op een heel ander gebruik van de *rankings* dan het gebruik door consumenten. Zelfs als studenten en andere gebruikers van universiteitsdiensten niet konden kiezen tussen universiteiten en er daardoor geen noemenswaardige ‘markt’ was voor hoger onderwijs, dan nog zouden *rankings* kunnen functioneren als een podium waar universiteiten en hun hoofden probeerden op te geraken. Bij een vleiende rangorde zullen ze het niet kunnen laten op te scheppen. Bij een bescheiden score zullen ze hoger scorende instellingen binnen hun categorie benijden. Het podium motiveert door wedijver, los van een eventuele combinatie met de competitie door de mobiliteit van personeel en studenten. Universiteitsbesturen willen dat hun universiteit het goed doet in de ogen van de wereld, niet alleen voor hun eigen ego, maar ook als een goedkope manier om het moreel op te krikken van alle personeelscategorieën. Als studenten, onderzoekers en docenten bovendien, zoals steeds meer het geval is, vrij kunnen kiezen tussen instellingen en deze keuze waarschijnlijk vaak laten afhangen van de rangorde van instellingen, dan geeft dit universiteiten een extra reden om zich te bekommeren om hun plaats in de hitparade. Hoe groter de visvijver van gretige sollicitanten voor hun studieplaatsen en vacatures, hoe groter de mogelijkheid om de kwaliteit te verhogen en/of meer financiering aan te trekken.

Vanuit een podiumlogica, dus megarankings voor opscheppers, kan geen enkel universiteitsbestuur zich veroorloven universiteitsrankings te negeren. Het is ongetwijfeld belangrijk dat we ‘de *rankings* de baas worden voor zij ons de baas kunnen worden’.⁹ Maar in grote mate zijn ze ons al de baas. Hoe onbetrouwbaar deze *rankings* de huidige kwaliteit van universiteiten ook weergeven, ze voorspellen wel sterk de toekomstige kwaliteit, omwille van de wederzijds versterkende interactie van de hierboven geschetste mechanismen: de stimulans voor het moreel en de aantrekkingskracht. Ook is controle krijgen over de *rankings* niet gemakkelijk voor de academische wereld. Ofwel doet je universiteit het al goed in de huidige *rankings* en is het niet in je belang ze grondig in vraag te stellen. Ofwel doet je universiteit het niet goed en klinkt je kritiek op de gebruikte criteria als een poging om de competitie neer te halen uit eigenbelang.

De *megaranking* is echter blijvend en moet daarom dringend verbeterd worden. Niet door alle *my-rankings* samen te voegen, maar door nauwkeurig te omschrijven wat voor ons de ideale universiteit is. Dit komt niet op hetzelfde neer: de universiteit die het best haar rol vervult in de hedendaagse samenleving is niet gewoon de universiteit die het meest beantwoordt aan de totaalvraag naar diensten in de *my-rankings* van individuen en bedrijven. Het ideaalbeeld achter de *megaranking* moet namelijk de essentiële functie van universiteiten bevatten: aan onze politieke en burgergemeenschappen de hoogopgeleide elite bezorgen die ze nodig hebben om degelijk te functioneren; politieke, sociale, economische en culturele leiders opleiden met een breed begrip van de wereld; onafhankelijke expertise, kritische analyse, een levendige verbeelding en een geest van debat bieden.

Vanuit dit perspectief is de ideale universiteit misschien niet vooral beroepsgericht, maar een instelling die groot en divers genoeg is om een breed gamma aan disciplines te omvatten, een die een redelijk gender- en etnisch evenwicht bereikt, die efficiënt bijdraagt aan de groei en het doorgeven van kennis en die deskundig advies verschaft aan beleidsmakers en helder inzicht aan opiniemakers. Een instelling die andere instellingen in haar omgeving bevrucht en verrijkt, in plaats van hen te proberen tegen te houden om er zelf beter uit te komen in de *rankings*,¹⁰ misschien ook een instelling die actief pleit voor het vrij toegankelijk maken van kennis, een die zich openlijk durft inlaten met de morele opvoeding van haar studenten en wier leden zich durven uitspreken ten dienste van waarheid en rechtvaardigheid, vooral wanneer dit ingaat tegen de belangen van de machtigen of de vooroordelen van de massa.¹¹

Uiteraard verschillen de meningen over welke onderdelen geselecteerd moeten worden voor deze *megaranking* en over de gewichten die aan die componenten moeten worden toegekend. Dit kan leiden tot een verscheidenheid aan *rankings*, maar een andere dan de verscheidenheid aan *my-rankings*. Redelijke verschillen van mening over het belang dat moet worden toegekend aan de verschillende aspecten hoeven niet te leiden tot cynisme over de mogelijkheid van een dergelijke *megaranking*. Het is misschien waar dat software vanuit een voldoende grote set indicatoren voor elke rector een gewichtsvector zou kunnen genereren die zijn universiteit de hoogste plaats op het podium bezorgt: het aantal parkeerplaatsen, cafés of huisdieren per honderd studenten kan bijvoorbeeld positief of negatief meegerekend worden in de totaalscore zoals dat het beste uitkomt voor de ambitie van die rector. Maar er blijft genoeg overeenstemming voor het vastleggen van een aantal sleutelfuncties en hun ruwe indicatoren die redelijkerwijze worden toegekend aan universiteiten. Dan kunnen gewichten worden toegekend of andere methoden gebruikt om scores volgens meerdere dimensies om te zetten in een enkele *megaranking*.¹²

Hoe goed een universiteit het doet in deze *ranking* vertelt ons dan hoe ‘goed’ ze is in een meer aanvaardbare zin dan de impliciet aanvaarde wanneer we ons erbij neerleggen dat Sjanghai of QS de *megaranking* bepalen. Hierdoor worden universiteitshoofden en andere opscheppers geconfronteerd met gerichtere en betere drijfveren om werkelijk de kwaliteit van hun instellingen te verbeteren. Het podium zal niet verdwijnen. Het moet opnieuw gedefinieerd worden. Dit is ongetwijfeld wat de commissaris-generaal voor onderwijs van de EU van plan is met de ‘veeldimensionele mondiale universiteits*ranking*’ waarvan de haalbaarheid op het moment onderzocht wordt.¹³ Laat ons hopen dat hij rekening houdt met de bovenstaande opmerkingen – en slaagt. Zolang de voorgestelde *megarankings* geen moeite doen om de hierboven opgesomde dimensies mee op te nemen, is hen voorstellen als een beeld van de ‘beste’ universiteiten van de wereld gewoon laag-bij-de-grondse oplichting.

4. *Multirankings voor beleidsmakers: het input-outputmodel*

Je zou kunnen denken dat een goed uitgewerkte versie van deze *megaranking* ook tegemoetkomt aan de noden van een andere categorie mogelijke gebruikers, namelijk degenen die moeten beslissen hoeveel werkmiddelen onder welke voorwaarden worden toegekend aan instellingen van hoger onderwijs. Een gevolg van de opkomst van *rankings* was ongetwijfeld dat regeringen, bijvoorbeeld in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland,¹⁴ meer financiering staken in instellingen die een zichtbare plaats op het podium kunnen bereiken, omdat het hoger onderwijsbeleid van een land er beter uitkomt als een paar instellingen in de top zoveel geraken.

Nochtans kunnen voor het beheren en subsidiëren van een hoger onderwijssysteem zelfs de beste *rankings* volgens het podiummodel geen geschikt advies bieden, in ieder geval niet op deze simplistische manier. Wat moet gemeten worden, is niet hoe hoog bepaalde universiteiten scoren op een algemene prestatieschaal, maar hoe efficiënt ze de ter beschikking gestelde middelen kunnen omzetten in relevante prestaties. Sommige universiteiten hebben minder administratief en onderwijzend personeel per student, slechtere gebouwen, een slechtere locatie, minder grondig voorbereide studenten of studenten uit meer diverse sociale kringen.¹⁵

Beleidsmakers kunnen universiteits*rankings* dus alleen gebruiken voor advies als ze niet uitgaan van het marktmodel of het podiummodel, maar van een soort input-outputmodel. Voor hen is niet de globale output van belang, maar hoe goed een instelling input kan omzetten in relevante output, menselijke en materiële middelen in scholing, nieuwe kennis in diensten aan de samenleving. De beste financiering concentreert zich niet op degenen die hoger op het podium staan, maar op degenen

die het best input in output omzetten. Door extra gelden naar de best presterende te leiden, bieden dergelijke *multirankings* een stimulans voor instellingen die overeenstemmen met de globale doelen van de onderwijsoverheid. Bovendien maken ze het instellingen mogelijk om meer van elkaar te leren. Als een universiteit het opmerkelijk beter doet dan andere instellingen met dezelfde of minder middelen, moet er een interessant verschil op te merken zijn en misschien een aanpak om na te volgen of aan te passen.

Is er dan geen overlap verwachten tussen de *rankings* die het nuttigst zijn voor beleidsmakers en die voor consumenten en opscheppers? Zijn de meest efficiënte universiteiten niet ook het interessantst om naartoe te gaan en het meest gelijkend op de ideale universiteit? Over het algemeen niet, om één fundamentele reden: efficiëntie wordt gemeten op basis van gegeven input – financiering, locatie, het niveau van de studenten etc. – en hoe minder input nodig is voor een bepaald product, hoe beter de universiteit is vanuit een beheersstandpunt. Voor studenten en opscheppers vormen een genereuze financiering en een betere studentenniveau echter duidelijk een meerwaarde.¹⁶ Wel is er een verband met de twee andere *ranking*modellen. Meer nog, het input-outputmodel is onmogelijk zonder de achtergrond van een versie van het podiummodel, een die kan afwijken van een exclusieve bekommernis om klantentevredenheid. Efficiëntie wordt namelijk gedefinieerd in termen van specifieke doelen en deze doelen moeten zinvol zijn vanuit het beeld van de ideale universiteit dat het hart vormt van het podiummodel.

Rankings kunnen en moeten dus inderdaad gebruikt worden om de toewijzingen van middelen meer transparant te maken.¹⁷ Maar het bovenstaande verduidelijkt waarom dit niet mag leiden tot het concentreren van de middelen op de centra van uitmuntendheid, de nationale kampioenen met een podiumkans. Het verduidelijkt ook waarom een nationaal, subnationaal of supranationaal hoger onderwijsbeleid dat zich laat leiden door universiteits*rankings* geen slaafs marktinstrument hoeft te worden.¹⁸ Om te voldoen aan de doelen van beleidsmakers moeten de *rankings* steunen op een uitvoerig gedefinieerd universiteitsideaal en zichtbaar maken hoe efficiënt universiteiten hun beperkte middelen gebruiken ten dienste van de talrijke componenten van dat ideaal.

5. Kan de taalbias gecompenseerd worden?

Laat ons nu eens kijken naar twee kwesties die op de achtergrond spelen van deze driedeling en die heel wat stof deden opwaaien op het forum: de mate waarin univer-

siteitsrankings beïnvloed worden door een taalvoor- of nadeel en de mate waarin ze maatschappelijke ongelijkheid vergroten.

De eerste kwestie belicht het verschil tussen het marktmodel en de twee andere.¹⁹ Zoals eerder gezegd, is het geen probleem dat de taal waarin een universiteit functioneert haar positie beïnvloedt in iemands *my-ranking*: ik zou gek zijn als ik er geen rekening mee hield bij het inschatten van een universiteit voor op basis van mijn noden. Maar als het gaat om hoe *goed* een universiteit is, dus hoe dicht ze het ideaal benadert, dan moet de invloed van taal bepaald en systematisch gecompenseerd worden. Het meest evidente stuk hiervan bestaat uit het zoeken van een aanpak voor het meten van de hoeveelheid en kwaliteit van wetenschappelijke publicaties op een manier die eerlijk is ten opzichte van zowel het Engels als andere talen. Maar dit is maar een fractie van het werk dat moet gebeuren om de taalbias te compenseren.

Denk bijvoorbeeld aan de verdienstelijke poging van QS om niet alleen rekening te houden met een breed scala aan wenselijke kenmerken die elk op zich moeilijk te meten zijn, maar ook om een gewicht toe te kennen aan het impliciete beeld van de ideale universiteit dat de academische gemeenschap zelf heeft. Het grootste gewicht (40%) in zijn *ranking* wordt namelijk toegekend aan de evaluatie van universiteiten door een grote steekproef onder academici. Omdat de Angelsaksische universiteiten daarin oververtegenwoordigd worden, is het misschien geen wonder dat Angelsaksische universiteiten het hoogst scoren. Maar stel dat hun aandeel in de steekproef wordt herleid tot hun exacte aandeel in de globale academische wereld. Dan nog blijft het taalvoordeel enorm, om de eenvoudige reden dat het onderzoek tot nu toe alleen werd uitgevoerd in het Engels, zodat de zichtbaarheid van Angelsaksische universiteiten daarin vanzelf leidt tot significante oververtegenwoordiging, ook bij respondenten van niet-Angelsaksische universiteiten.

De volgende editie van het QS overzicht zal naar verluid zeven bijkomende talen gebruiken, naast het Engels. Zal dit de taalbias opheffen? Absoluut niet, om twee redenen. Ten eerste zullen daarmee de meeste talen waarin de universiteiten van de wereld functioneren nog steeds niet opgenomen zijn. Ten tweede en meer fundamenteel zorgt de wereldwijde verspreiding van Engels als tweede taal, vooral onder de hoog opgeleiden, voor een blijvende verhoging van de relatieve bekendheid van Angelsaksische instellingen, ver boven hun relatieve kwaliteit. Dit taalvoordeel alleen al maakt het hopeloos om een eerlijke en zinnige *megaranking* – en dus ook de overeenkomstige *multirankings* – op te stellen op basis van wereldwijde collegiale beoordeling (*peer assessment*) of een gelijkaardige goedkope methodologie.

6. Creëren rankings ongelijkheid?

Een tweede vraag die veel discussie uitlokte, was de vraag of universiteits*rankings* voor maatschappelijke ongelijkheid zorgen. Als we het hebben over ongelijkheid tussen instellingen lijkt het antwoord evident. Dat de ‘beste’ universiteiten in het oog springen, vergroot zowel binnen de marktgerichte *my-rankings* als de podiumgerichte *mega-ranking* hun aantrekking voor studenten. Dit geeft hen de mogelijkheid kieskeuriger te zijn over wie ze toelaten en/of ambitieuzer over hoeveel ze daarvoor vragen. Op die manier komen de universiteiten in een opwaartse spiraal die zorgt voor beter personeel, meer financiering, nog betere studenten etc. Op dezelfde manier zullen natuurlijk de universiteiten die relatief slechter scoren in een neerwaartse spiraal terechtkomen: ze blijven zitten met slechtere studenten, slechtere docenten, minder financiering etc.

Deze marktdruk die de ongelijkheid tussen instellingen vergroot, wordt waarschijnlijk nog versterkt door de invloed op het moreel van de winnaars en verliezers. Als nationale overheden op de *rankings* reageren door hun financiering te concentreren op hun beste universiteiten om er meer in de top te krijgen, kan dit de situatie nog verslechteren. Overheden kunnen natuurlijk ook kiezen om dit proces tegen te gaan door meer te geven aan de instellingen die minder hoog staan. Maar omwille van meer gelijkheid minder investeren in paradepaardjes is waarschijnlijk niet verstandig, omdat het een land kan benadelen in een tijd van transnationale mobiliteit.

Het verminderen van de ongelijkheid tussen instellingen kan echter moeilijk als een doel op zich gezien worden. Hoe zit het dan met de ongelijkheid tussen individuen? Kunnen we verwachten dat ook die vergroot wordt door de ontwikkeling van universiteits*rankings*?

Een randaspect van deze vraag betreft de inkomensongelijkheid tussen academici. Hoeveel ongelijkheid we op dit vlak mogen verwachten, hangt af van de kleine lettertjes bij de indicatoren die gebruikt zullen worden om de score van een universiteit te bepalen. Stel bijvoorbeeld dat de aanwezigheid van een Nobelprijswinnaar de score significant beïnvloedt. De vergoeding die het kleine aantal feitelijke en mogelijke Nobelprijswinnaars dan kan vragen, is waarschijnlijk enorm. Hetzelfde geldt voor academici met een hoge *citation index* score, als de score van een universiteit sterk beïnvloed wordt door de publicatiestatistieken van haar academici. De onderhandelingspositie van eminente of veel geciteerde academici verzwakt echter als hun prestatie (zoals in de *QS ranking*) meetelt voor de score van de instelling waar ze aan verbonden waren op het moment van de publicatie of verdienste, in plaats van de

instelling waar ze momenteel aan verbonden zijn. In elk geval worden onderhandlingsposities door het toenemend belang van *rankings* versterkt, tenminste bij academici die jong genoeg zijn om op basis van prestaties uit het verleden verwachtingen voor toekomstige verwezenlijkingen te rechtvaardigen. Hoe meer de scores van universiteiten afhangen van de prestaties van hun mobiele toppresteerders – in plaats van kenmerken als locatie, studieaanbod en sfeer – hoe meer ze gedreven worden tot competitie met elkaar (en verarming van zichzelf) in een poging grote namen aan te trekken, wat de inkomensongelijkheid tussen academici versterkt.

Veel breder dan de kwestie van ongelijkheid tussen academici is de vraag of universiteits*rankings* ook de ongelijkheid tussen studenten versterken. Op het eerste zicht lijkt het antwoord ontkennend. Mensen met een meer bevoorrechte achtergrond hebben vaak allerlei connecties die hen informatie en advies geven bij hun studiekeuze. De minder bevoorrechten zijn echter vaak afhankelijker van onbetrouwbare geruchten en kwetsbaarder voor misleidende marketingstrategieën. *My-rankings* op maat maken voor hen een groter verschil door op een goedkope manier een weliswaar ruw maar overzichtelijk beeld te geven van de waaier aan opties. Door de kostprijs van mobiliteit kunnen economisch minder bevoorrechten misschien minder gebruikmaken van deze informatie. Maar deze ongelijkheid wordt momenteel versterkt door een tweede ongelijkheid in de kennis van welke universiteit het meest geschikt is. Een reeks *my-rankings* kan deze ongelijkheid verminderen, vooral wanneer ze op de gepaste manier gedifferentieerd en verbeterd worden.²⁰

Dit betekent niet dat het totaaleffect van universiteits*rankings* op de toekomst van individuen egalitair zal zijn. Een toegenomen ongelijkheid tussen instellingen, waarschijnlijk een onvermijdelijk gevolg van de *rankings*, kan uiteindelijk een grotere ongelijkheid creëren tussen individuen. Zelfs als de goedkope beschikbaarheid van betere informatie meer onbevoorrechte mensen wijst op instellingen die beter bij hun noden passen, compenseert de groeiende kwaliteitsongelijkheid tussen instellingen dit weer op wereldvlak. Door zogenaamde *peer effects* verbetert de opname van de beste studenten van arme afkomst in de beste instellingen net de vooruitzichten van de daar oververtegenwoordigde mensen van rijke afkomst, en verslechtert het de vooruitzichten van degenen die verbannen worden naar de slechtste instellingen.

De relevantie van speculatie over het netto totaaleffect mag echter niet overdreven worden. De sleutelfactor in het langetermijneffect van *rankings* is de vraag hoe het universiteitsideaal, dat deel uitmaakt van zowel de *megaranking* voor opscheppers als de *multirankings* voor beleidsmakers, ingevuld wordt. Sommigen willen dit ideaalbeeld misschien herleiden tot het beste rendement van de investering aan menselijk kapitaal

in termen van individuele inkomensverwachting per loopbaan of toename van rijkdom. Maar dit ideaal moet ook belangrijke ingrediënten opnemen van een volledig andere aard. Het moet vooral de gedachte opnemen dat een hogere onderwijsinstelling zich geen fatsoenlijke universiteit kan noemen als ze niet meer kan dan vakkundige maar hebbelijke beroepsmensen produceren. Een centrale taak van elke fatsoenlijke universiteit is het opleiden van een elite, of dat nu plaatselijk of wereldwijd is, die het als zijn verantwoordelijkheid ziet om het eigenbelang of dat van verwanten te dienen, maar het algemeen belang van zijn samenleving en de mensheid als geheel. Als dit soort ideaal op de een of andere manier mee de *rankings* kan vormen, hoeft het uiteindelijke gevolg na stabilisatie niet inegalitair te zijn. Een dergelijk resultaat is echter ver verwijderd van de Sjanghairanking en in de nabije toekomst blijft een grotere ongelijkheid, zowel tussen mensen als tussen instellingen, het meest waarschijnlijke resultaat.

7. Conclusie

Voor sommige aanklagers van de plotse luidruchtige uitbarsting van universiteitsrankings in ons academische landschap is het een teleurstelling dat we de *rankings* nooit zullen kwijtraken. Wat we wel kunnen en moeten doen is ze grondig heroriënteren, met een hogere ambitie dan louter door *my-rankings* de werking verbeteren van de hoger onderwijsmarkt. We moeten ze hertekenen, zodat ze zowel instellingen als beleidsmakers stimuleren om de intellectuele en sociale waarden te eren die we associëren met het beste van onze universiteitstraditie. Als we daar niet in slagen, zullen *rankings* onze universiteiten meesleuren in een neerwaartse spiraal. Doordat ze de waarde van universiteiten proberen te meten en vergelijken, kunnen ze uiteindelijk net dat vernielen wat aan universiteiten van onschatbare waarde is.

Geciteerde werken

- FLORIAN, Razvan V. 'Irreproducibility of the results of the Shanghai academic ranking of world universities'. *Scientometrics* 72:1 (2007): 25–32.
- HINDRIKS, Jean. 'Les universités belges sont-elles menacées?' Itinera Institute, 2007, http://www.itinerainstitute.org/upl/1/default/doc/memo2007_6_fr.pdf.
- MARGINSON, Simon. 'Global university rankings: Where to from here?' Centre for the Study of Higher Education, University of Melbourne, Australia.
- Ranking Systems Clearinghouse, website by THE INSTITUTE FOR HIGHER EDUCATION POLICY (IHEP), <http://www.ihep.org/Research/rankingsystemsclearinghouse.cfm>

ROMBAUT, Kristel. 'Determinanten van de differentiële slaagkansen in het Hoger onderwijs' Universiteit Antwerpen: Centrum voor sociaal beleid, mei 2006, 62 p.

THOMPSON, Lyndon. 'Breaking Ranks', *OECD Observer* 269 October 2008: 12-13.

TULKENS, Henry. 'Ranking universities: How to take better account of diversity', U.C.Louvain: CORE discussion paper 2007/42.

Noten

1. 'University Rankings: From curse to blessing?', Universitaire Stichting, Brussel, 20 november 2008. De eerste sessie werd ingeleid door Ben Sowter (hoofd van de onderzoeksafdeling van Quacquarelli Symonds, Londen), Richard Yelland (hoofd van de afdeling Education Management and Infrastructure, Directorate for Education, OECD, Parijs) en Patrick Loobuyck (professor in de filosofie aan de universiteiten van Gent en Antwerpen, co-auteur van *Welke universiteit willen we (niet)?*) Verder brachten vier deelnemers voorbereide replieken: Nicolas Standaert (professor sinologie, K.U.Leuven), Hendrik Ferdinande (professor subatomaire fysica, UGent), Josephine Papst (directeur van Indexicals, Centre of Cognitive Sciences, Graz) en Tanguy De Jaegere en H  l  ne Haug (studenten Economische en Sociale Ethiek, U.C.Louvain). De tweede sessie werd ingeleid door Benoit Frydman (directeur van het Centre de Philosophie du Droit, Université Libre de Bruxelles) en een panel dat bestond uit Peter van der Hijden (Europese Commissie, DG Onderwijs en Cultuur), Bernard Rentier (Rector van de Université de Liège) en Frank Vandenbroucke (minister van onderwijs, Vlaamse regering). Ik heb veel geleerd van alle sprekers en andere deelnemers en ben hen meer dank verschuldigd dan in de onderstaande voetnoten tot uiting kan komen.

2. Waarvan sommige uitvoerig uitgewerkt. Zie bijvoorbeeld FLORIAN (2007), aangehaald door Nicolas Standaert en nadien naar verwezen tijdens het publieke debat.

3. Uiteraard moet, los van welke criteria gebruikt worden, de betekenis van het feit dat de ene instelling boven de andere gerangschikt wordt, voldoende gerelativeerd worden. Het is natuurlijk absurd om te zeggen dat de ene instelling beter is dan de andere omdat haar totaalscore een decimaal getal hoger is. Gelijkwaardige problemen komen we constant tegen wanneer we de examens van onze studenten verbeteren. Elke quotering bestaat uit een multidimensionele schatting met een zelden verwaarloosbare dosis willekeur bij het toekennen van gewichten aan de verschillende dimensies. Toch bepalen deze quoteringen, soms met een cijfer achter de komma, of een student onderscheiding behaalt of grote. Graden publiceren i.p.v. precieze scores zou niet helpen, integendeel. Het is de interpretatie ervan die met meer dan een korrel zout genomen moet worden.

4. De onderstaande drieliding geeft een herformulering en uitbreiding van het verhelderende onderscheid dat Tanguy De Jaegere en H  l  ne Haug maakten in hun repliek.

5. Zoals Richard Yelland opmerkte in een van zijn replieken, dragen universiteits*rankings* door hun bestaan bij aan het creëren van de vraag die ze willen vervullen. Door de aandacht te vestigen op de hoeveelheid aan opties, maken ze mensen bewust van de mogelijkheid ergens anders naartoe te gaan dan hun kennissen. Meer bepaald stimuleren ze, door (zoals de QS *ranking*) de internationalisatiegraad van een universiteit als criterium te gebruiken, de transnationale mobiliteit. Omdat een toegenomen mobiliteit betekent dat meer wereldwijde opties ook het overwegen waard worden, vergroot het de vraag naar structurele informatie over deze opties, informatie die handig genoeg weer voor een stuk aangeboden wordt door deze *rankings*.

6. De uitdrukking heb ik ontleend aan de repliek van Tanguy De Jaegere en H  l  ne Haug, die zich zelf lieten inspireren door Patrick Loobuyck.

7. Dit punt werd overtuigend benadrukt door Catherine Dehon (Université Libre de Bruxelles) in haar reactie tijdens het publieke debat.

8. Zoals omschreven door Richard Yelland en Peter van der Hijden. Zie ook THOMPSON (2008).

9. Een mooie formulering die Hendrik Ferdinande ontleende aan Simon MARGINSON (2007).

10. Op deze manier zou samenwerking deel kunnen uitmaken van het verbeteringsproces. Anders kan, zoals Nicolas Standaert benadrukte, de competitiegeest die inherent is aan de ontwikkeling van *rankings* de geest van samenwerking, die even essentieel is voor een efficiënt hoger onderwijssysteem, uitdoven.

11. Deze laatste drie kenmerken werden behandeld op een paar van onze eerdere Ethische Fora: *Free Access to Truth. Scientific publication in the internet era* (2002), *Free to speak out? On the rights and responsibilities of academics in the public debate* (2004), *Cash for knowledge? Ethical Implications of Patenting Academic Research* (2005) and *Is it wrong to teach what is right and wrong? Is it part of a university's job to teach its students moral standards and social responsibility?* (2007).

12. Henry TULKENS (2007) bespreekt bijvoorbeeld een interessant alternatief voor *rankings* volgens willekeurige gewichten: een gedeeltelijke ordening volgens de dominantierelatie.

13. http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/calls/tenders_en.html

14. Zoals Richard Yelland illustreerde in een reactie tijdens het publieke debat.

15. Zie bijvoorbeeld het onderzoek onder leiding van Bea Cantillon (UA) waar Nicolas Standaert naar verwees (ROMBAUT 2006): de onderwijsprestaties (gemeten volgens studentenresultaten) variëren sterk tussen Vlaamse universiteiten, maar die verschillen worden verklaard door ongelijkheden binnen de sociaaleconomische samenstelling van de eerstejaarsstudenten. Zie ook de bijdragen aan ons Ethisch Forum van 2006: *The end of free entry? Can university admission tests and numerus clausus provisions make higher education more cost-efficient and more socially responsible?*

16. Het belang van het linken van prestaties aan hulpmiddelen of de kwaliteit van de input werd benadrukt door Anne-Lise Sibony (ULg) tijdens het debat en door Peter van der Hijden (EC) in zijn antwoord. Of zoals Van der Hijden het illustreerde: wat voor zin heeft het ziekenhuizen te rangschikken volgens het percentage aan overlijdens als er geen rekening gehouden wordt met de leeftijd van de patiënten? Dit vormt ook een kernpunt in het 'verdienstenmodel' dat Tanguy De Jaegere en H  l  ne Haug voorstelden in hun repliek en dat gedeeltelijk gebaseerd is op HINDRIKS (2007).

17. Het kernpunt van de repliek van Josephine Papst.

18. In zijn reactie tijdens het debat stelde Bart Pattyn (K.U.Leuven) de vraag in hoeverre het gebruik van *rankings* de beleidsdoelen bepaalt. In zijn antwoord stelde Frank Vandenbroucke de onafhankelijkheid van het beleid.

19. José Lambert (K.U.Leuven) wees nadrukkelijk op het belang van het taalvoordeel in zijn reactie tijdens het debat.

20. Deze positie werd overtuigend verdedigd door Frank Vandenbroucke en Peter van der Hijden in antwoord op een interessante reactie van Aude Vidal (Ecorev) tijdens het debat.